

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

ПАВЛОВА КОСТЯНТИНА ВОЛОДИМИРОВИЧА

на дисертаційне дослідження

ПРИХОДЬКА МАКСИМА КОСТЯНТИНОВИЧА

на тему

**«УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В СИСТЕМІ
РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ»,**

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю

073 «Менеджмент»

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Аграрний сектор України залишається одним із базових складників національної економіки, продовольчої безпеки, експортного потенціалу та зайнятості сільського населення.

Разом із тим, саме аграрне виробництво найбільшою мірою залежить від якості природних ресурсів і відчуває прямий вплив кліматичних, екологічних та біологічних чинників. У зв'язку з цим збереження виробничого потенціалу підприємства неможливе без підтримання екологічно допустимого режиму господарювання.

Тривале переважання екологічно незбалансованих інтенсивних моделей аграрного виробництва, високе навантаження на ґрунти, недотримання сівозмін, недостатні обсяги природоохоронних інвестицій та нерівномірність технологічного оновлення спричинили накопичення проблем, які безпосередньо впливають на економіку аграрних підприємств. Зниження родючості земель, зростання потреби в матеріальних ресурсах, погіршення якості продукції та збільшення витрат на відновлення природного потенціалу здатні нівелювати короткострокові вигоди від нарощування обсягів виробництва. Тому оцінювання розвитку аграрного підприємства лише за показниками прибутку, рентабельності або обсягів реалізації не відображає реальної стійкості його господарської моделі.

Додаткові виклики пов'язані з воєнними втратами, руйнуванням інфраструктури, скороченням доступних земель, зміною просторової структури аграрного виробництва та послабленням інвестиційних можливостей підприємств. Регіони України суттєво відрізняються за ресурсним потенціалом, галузевою спеціалізацією, рівнем пошкоджень, експортною орієнтацією та можливостями адаптації до нових умов. Це унеможливорює застосування універсальних управлінських рішень і вимагає диференційованого підходу до оцінювання еколого-економічної безпеки, визначення стратегічних пріоритетів і вибору механізмів підтримки різних категорій аграрних підприємств.

Окремого значення набуває пристосування українського аграрного виробництва до екологічних вимог Європейського Союзу. Для великих підприємств і фермерських господарств така адаптація відбувається за різних фінансових, технологічних та організаційних умов. Відповідно, виникає потреба в науково

обґрунтованому інструментарії, який дозволить визначати рівень готовності підприємств до екологічної трансформації, оцінювати ресурсні обмеження й формувати реалістичні напрями стратегічного розвитку.

Дисертаційна робота охоплює коло проблем, від вирішення яких залежить здатність аграрних підприємств поєднувати економічну результативність зі збереженням природно-ресурсної основи виробництва. Запропонований напрям дослідження відповідає завданням відновлення аграрного сектору, підвищення його конкурентоспроможності та переходу до стійких моделей господарювання, що підтверджує вагомість і своєчасність обраної теми.

ЗВ'ЯЗОК РОБОТИ З НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ, ТЕМАМИ, ПЛАНАМИ. Дисертаційну роботу виконано в межах фундаментальної науково-дослідної теми кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування Державного біотехнологічного університету «Стратегічні засади розвитку систем управління інноваційно-інвестиційною та господарською діяльністю суб'єктів господарської діяльності» (номер державної реєстрації 0122U201108).

Особистий внесок здобувача в реалізацію зазначеної теми полягає у розробленні теоретико-методичних положень управління еколого-економічною безпекою аграрних підприємств, удосконаленні методичного підходу до оцінювання її рівня, обґрунтуванні механізмів стратегічного планування та адаптації системи управління до змін внутрішнього і зовнішнього середовища.

СТУПІНЬ ОБґРУНТОВАНOSTІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ, ЇХ ДОСТОВІРНІСТЬ. Дисертаційне дослідження характеризується високим рівнем методологічної обґрунтованості. Наукові положення сформовано на основі комплексного аналізу сучасних концепцій стратегічного управління, економічної безпеки, сталого розвитку та функціонування аграрного сектору економіки. Автором забезпечено послідовний взаємозв'язок між теоретичними положеннями, результатами аналітичної частини та запропонованими практичними рекомендаціями.

Достовірність результатів забезпечується використанням репрезентативної інформаційної бази, застосуванням взаємодоповнювальних методів економічного аналізу, статистичного оцінювання, систематизації, моделювання, порівняння та узагальнення. Це дозволило об'єктивно оцінити сучасний стан еколого-економічної безпеки аграрних підприємств, визначити ключові тенденції її розвитку та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення управлінських механізмів.

Сформульовані висновки відзначаються логічною завершеністю, достатнім рівнем аргументованості та узгоджуються з отриманими результатами дослідження. Запропоновані рекомендації мають практичне спрямування і можуть бути використані як у діяльності аграрних підприємств, так і під час розроблення стратегічних документів розвитку галузі.

СТУПІНЬ НАУКОВОЇ НОВИЗНИ ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ.

Оцінюючи наукову новизну дисертації, насамперед слід відзначити послідовне розгортання авторського задуму: від переосмислення сутності еколого-економічної безпеки до розроблення інструментів, за допомогою яких нею можна управляти на рівні аграрного підприємства. Теоретичні, методичні та прикладні результати об'єднані спільною ідеєю підтримання збалансованості економічних, ресурсних та екологічних параметрів у допустимих межах.

Авторським результатом найвищого рівня новизни є методичний підхід, який дозволяє оцінювати не лише фактичний рівень безпеки, а й здатність підприємства дотримуватися безпечного режиму функціонування. Застосування порогових значень дає змогу визначити межі, за якими відхилення окремих параметрів починають формувати системні ризики. Включення часової складової дає змогу враховувати ситуації, коли економічний ефект управлінського рішення виникає одразу, а негативний вплив на ресурсний або екологічний стан проявляється пізніше. Саме ця особливість надає запропонованому підходу превентивного характеру.

Новизна методичного інструментарію адаптації до екологічної політики ЄС визначається його орієнтацією на оцінювання готовності аграрних підприємств до екологічної трансформації. Автор не обмежився описом європейських вимог, а перетворив їх на систему вимірюваних індикаторів, придатних для стандартизації та комплексного оцінювання. Це дозволяє використовувати результати не лише для констатації поточного стану, а й для визначення напрямів подальших управлінських змін.

Помітне місце серед результатів дисертації посідає механізм стратегічного планування еколого-економічної безпеки фермерських господарств. Його наукова відмінність полягає у формалізації вибору стратегічних цілей та альтернатив, погодженні запланованих заходів із бюджетними обмеженнями і часовими параметрами, а також застосуванні біматричних ігор для пошуку збалансованих рішень. Такий механізм враховує специфіку фермерських господарств, для яких обмеженість фінансових і організаційних ресурсів часто визначає реальні межі екологічної модернізації.

Організаційно-економічна модель управління характеризується багатовимірністю, оскільки пов'язує цілі безпеки з конкретними бізнес-процесами, ресурсами, виконавцями та строками їх реалізації. Її наукова цінність полягає у можливості переводити загальні орієнтири еколого-економічного розвитку в систему скоординованих управлінських дій. Модель пристосована до застосування за умов ресурсних обмежень, воєнних ризиків і високої невизначеності.

Логічним продовженням моделі є механізм адаптації, у якому реагування на зміни організовано як замкнений цикл із постійним зворотним зв'язком. Включення процедур моніторингу, оцінювання, перегляду цілей, розроблення альтернатив та контролю створює можливість неодноразового коригування управлінських рішень упродовж їх реалізації.

Теоретична новизна полягає у відмові від статичного трактування еколого-економічної безпеки. У дисертації вона постає як процес підтримання рівноваги між економічною віддачею, інтенсивністю використання ресурсів та екологічним навантаженням. Розвиток структурного, функціонального і часово-порогового підходів поглиблює розуміння причин втрати безпеки та створює міцніший теоретичний фундамент для її оцінювання й регулювання.

Отримані результати мають різний рівень приросту наукового знання, проте утворюють узгоджену авторську конструкцію. Це дає підстави позитивно оцінити ступінь новизни дисертаційної роботи та визнати її положення такими, що розвивають методологію стратегічного управління аграрними підприємствами.

ВІДПОВІДНІСТЬ ДИСЕРТАЦІЇ ВСТАНОВЛЕНИМ ВИМОГАМ. Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить про її відповідність вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць освітньо-наукового рівня доктора філософії. Представлене дослідження має завершений характер, ґрунтується на чітко визначеній методологічній основі та демонструє здатність автора комплексно вирішувати складні наукові завдання, що перебувають у площині сучасної управлінської науки.

Слід зазначити, що структура дисертації побудована відповідно до логіки наукового дослідження. Теоретичне обґрунтування проблематики органічно поєднане з аналізом сучасного стану еколого-економічної безпеки аграрних підприємств, а результати проведеного аналізу стали підґрунтям для розроблення авторських методичних положень, моделей та механізмів управління. Такий взаємозв'язок між окремими розділами забезпечує послідовність дослідження й дозволяє розглядати дисертацію як цілісну наукову працю, а не сукупність окремих дослідницьких елементів.

Особливістю роботи є її чітка відповідність предметному полю спеціальності 073 «Менеджмент». Незважаючи на використання економічних, екологічних і ресурсних характеристик, дослідження не виходить за межі управлінської проблематики. У центрі уваги автора перебувають питання прийняття управлінських рішень, стратегічного планування, організації процесів, адаптації системи управління та підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств. Це свідчить про правильне визначення предмета дослідження та його відповідність вимогам спеціальності.

Робота оформлена відповідно до встановлених нормативних вимог, містить необхідні структурні складові, коректно оформлений список використаних джерел, а також належним чином відображає авторський внесок у виконане дослідження. У цілому дисертація відповідає вимогам, які висуваються до кваліфікаційних наукових праць цього рівня.

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ. Практична цінність виконаного дослідження визначається тим, що його результати спрямовані на розв'язання реальних проблем функціонування аграрних підприємств, а не

обмежуються формуванням нових теоретичних положень. Автором запропоновано комплекс методичних інструментів, які можуть бути інтегровані в систему стратегічного та поточного управління підприємством без суттєвої зміни наявних організаційних процедур.

Запропоновані у дисертації методичні підходи створюють можливість більш об'єктивного оцінювання рівня еколого-економічної безпеки, підвищують якість інформаційного забезпечення управлінських рішень та дозволяють своєчасно визначати напрями коригування стратегії розвитку підприємства. Це особливо важливо для аграрних товаровиробників, діяльність яких суттєво залежить від природно-кліматичних умов, ресурсного забезпечення, кон'юнктури аграрних ринків та екологічних обмежень.

Практичний інтерес становлять розроблені автором механізми стратегічного планування, організаційно-економічна модель управління та механізм адаптації системи управління. Їхнє застосування дозволяє координувати управлінські рішення на різних рівнях управління підприємством, узгоджувати економічні й екологічні цілі розвитку, мінімізувати ризики використання природних ресурсів та забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність аграрного виробництва.

Позитивною характеристикою дисертації є також те, що її результати можуть використовуватися не лише у практиці господарювання, а й під час розроблення програм розвитку аграрного сектору, підготовки управлінських кадрів та вдосконалення навчально-методичного забезпечення економічних дисциплін.

ПОВНОТА ВИКЛАДЕННЯ У ВІДКРИТОМУ ДРУКУ ТА АПРОБАЦІЯ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ ДИСЕРТАЦІЇ. Повнота оприлюднення результатів дисертаційного дослідження не викликає зауважень. Наукові положення, висновки та авторські розробки представлені у 8 наукових публікаціях, серед яких 6 статей і 2 публікації апробаційного характеру. Частина результатів опублікована у фахових виданнях України, інша - у виданні, що індексується міжнародною наукометричною базою Scopus, що забезпечує їх належну наукову верифікацію. Додатковим підтвердженням авторського внеску є отримане свідоцтво про реєстрацію авторського права на науковий твір. Зміст публікацій відповідає тематиці дисертації та достатньою мірою розкриває її основні наукові положення, новизну й практичну спрямованість.

ВІДСУТНІСТЬ (НАЯВНІСТЬ) ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ. Проведений аналіз змісту дисертації, її науково-довідкового апарату та характеру використання літературних джерел не дає підстав для висновку про наявність порушень академічної доброчесності. Виклад матеріалу має ознаки самостійно виконаного дослідження: теоретичні положення пов'язані з авторською постановкою проблеми, методичні розробки конкретизовано відповідно до завдань роботи, а висновки сформовано на основі отриманих аналітичних результатів.

Огляд наукових праць здійснено із зазначенням авторства відповідних концепцій, підходів і методичних положень. Запозичені визначення, фактичні відомості, статистичні дані та інші матеріали мають належні посилання. Список використаних джерел кореспондує з посиланнями в тексті та дає змогу встановити походження матеріалів, використаних автором.

Наукові результати, що становлять новизну дисертації, сформульовано як особистий внесок здобувача. У роботі простежується відмінність між узагальненням наявного наукового доробку та власними пропозиціями автора. Ознак академічного плагіату, самоплагіату в недопустимій формі, фабрикації вихідних даних чи фальсифікації результатів дослідження під час розгляду дисертації не встановлено. Наявні текстові збіги, пов'язані з використанням загальноновживаної термінології, нормативних формулювань, назв методів і належно оформлених посилань, не мають характеру неправомірного запозичення.

ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ. Дисертаційне дослідження справляє цілісне позитивне враження та містить низку науково обґрунтованих результатів. Разом із тим окремі положення роботи можуть бути предметом наукової дискусії або потребують додаткової аргументації, що стало підставою для формулювання таких зауважень:

1. Рисунки 1.4 та 1.5 вдало ілюструють авторський підхід до управління еколого-економічною безпекою, однак їх інформаційне наповнення є досить насиченим. На мою думку, окремі елементи схем доцільно було б деталізувати безпосередньо в тексті або доповнити поясненням логіки взаємозв'язків між блоками, що полегшило б їхнє практичне сприйняття.

2. У дисертації переконливо обґрунтовано, що система управління еколого-економічною безпекою має базуватися на збалансуванні економічних, ресурсних, екологічних та ризикових цілей. Водночас запропонована автором концепція практично не містить методичних орієнтирів щодо вирішення конфліктів між цими цілями. У реальній діяльності аграрних підприємств подібні суперечності є скоріше правилом, ніж винятком, тому визначення хоча б загальних принципів пріоритетності управлінських рішень або порядку пошуку компромісу між альтернативними цілями зробило б авторську концепцію більш завершеною та підвищило б можливості її практичного застосування.

3. У підрозділі 2.1 автор послідовно аналізує виробничі, економічні та окремі екологічні характеристики розвитку аграрного сектору. Разом із тим екологічна складова переважно розглядається як один із факторів економічного розвитку, тоді як взаємний вплив економічних процесів на стан природно-ресурсного потенціалу висвітлено менш детально.

4. Певного уточнення потребує використання стандарту ISO 14001 у складі запропонованого проекту сертифікації. У тексті він подекуди пов'язується із сертифікацією продукції та можливістю її маркування як «екологічно чистої», хоча ISO 14001 регламентує вимоги до системи екологічного менеджменту підприємства.

Чіткіше розмежування сертифікації системи управління та сертифікації самої продукції зробило б запропонований стратегічний блок методично коректнішим.

5. Автором запропоновано комплекс взаємопов'язаних проєктів, які інтегруються у стратегію еколого-економічного розвитку фермерського господарства, однак у роботі фактично не розглянуто послідовність їх реалізації та можливий взаємний вплив. Складається враження, що всі запропоновані заходи можуть впроваджуватися незалежно один від одного, хоча на практиці успішність окремих проєктів (зокрема сертифікації продукції, формування еко-бренду чи впровадження енергозберігаючих технологій) значною мірою визначається результатами попередніх управлінських рішень.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний та рекомендаційний характер, не стосуються принципових положень дисертаційного дослідження, не знижують наукової цінності отриманих результатів і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

ВИСНОВОК. Представлена дисертаційна робота Приходька Максима Костянтиновича є самостійним, завершеним і актуальним науковим дослідженням, присвяченим вирішенню важливого наукового завдання щодо формування сучасного інструментарію управління еколого-економічною безпекою аграрних підприємств. Запропоновані автором теоретичні положення, методичні підходи, моделі та механізми відзначаються науковою новизною, логічною обґрунтованістю й практичною орієнтацією.

Результати дослідження мають істотне значення для розвитку теорії менеджменту та можуть бути використані у практичній діяльності аграрних підприємств, роботі органів державного управління, а також у науковій та освітній діяльності. Висловлені у відгуку зауваження мають переважно дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження.

За рівнем наукової новизни, ступенем обґрунтованості отриманих результатів, практичною значущістю та відповідністю встановленим вимогам дисертаційна робота відповідає Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 2024 року № 507), а її автор Приходько Максим Костянтинович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за галуззю знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Офіційний опонент,

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і торгівлі
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Підпис *Павлов*
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар університету
20__ р. * Інформаційний код 02123102 *
Костянтин ПАВЛОВ